

MIÉRT ÉS HOGYAN NÉPRAJZ A TÖRTÉNETI KUTATÁS?

ÚJABB NÉMET JAVASLATOK A „TÖRTÉNETI TEREP” ELMÉLETÉHEZ ÉS MÓDSZERTANÁHOZ

A történeti dimenzió a kezdetektől elválaszthatatlanul hozzátartozik a „kontinentális” („Volkskunde típusú”) néprajztudományhoz. Ezt a tényt a diszciplináris környezet folyamatos változása ellenére ma is csak kevesen vonják komolyan kétségbe, ugyanakkor a történetiség helyének és szerepének megítélése Európa-szerte a tudományszakon belüli viták egyik gyújtópontjává vált. Ezek a viták magyar szakmai körökben mindeddig alig vertek hullámokat. A következőkben a németnyelvű néprajz berkein belül régóta tartó, és az utóbbi másfél évtizedben megélénkült diskurzus tanulságait próbálom összefoglalni, amelynek központjában a *történeti etnográfia* (*historische Ethnographie*)¹ fogalma áll. Végző soron a felvetett kérdések a néprajzon belül folyó történeti kutatás státuszáról, elméleti és módszertani meghatározásáról szólnak:

1. Mitől lesz egy történeti kutatás néprajz/etnográfia? Egyrészt mi adja a múltat kutató néprajzos sajátos megismerési célját, módszerét, és ennek (esetleges) többletét a különböző történettudományi irányokkal való összevetésben? Egyáltalán van-e szó tematikai, módszertani, episztemológiai különbségekről, illetve van-e értelme ilyeneket kidolgozni, vagy pusztán a tudományszakok szerveződéséből, történetéből fakadó, és az interdiszciplinaritásban összetetalálkozó párhuzamosságokról beszélhetünk? Másrészt mi teremti meg a jelennel, illetve a múlttal foglalkozó néprajzi kutatás egységét? Mi a közös nevező a recens terepmunkát végző és a levéltári forrásokkal dolgozó néprajzos tevékenységében?

¹ A 38. német néprajzi kongresszus (2011, Tübingen) „történeti etnográfianak” szentelt szekciójában a beszámoló (FENSKE, 2013) és a közreadott referátumok tanúsága szerint is élénk, helyenként kimondottan kritikus diskusszió folyt ezekről a kérdésekről. Ezen kívül más konferenciák (különösen: *Historizität als Aufgabe und Perspektive*, 2007, Münster: HARTMANN – MEYER – MOHRMANN, 2007), online fórumok (H-Soz-Kult, 14.06.2012, <http://www.hsozkult.de/debate/id/diskussionen-1797> – utolsó letöltés: 2016. október 18.; H-Soz-Kult, 02.07.2013, <http://www.hsozkult.de/journal/id/zeitschriftenausgaben-7707> – utolsó letöltés: 2016. október 18.), és egymásra reflektáló tanulmányok sora (lásd a későbbiekben) jelzik a téma időszerűségét.

2. Feltéve, hogy létezik a múlttra vonatkozóan is egy „speciális néprajzi látásmód” (Vargyas), akkor hogyan lehet azt a gyakorlatban érvényre juttatni? Milyen elméletileg megalapozott módszer, illetve operacionalizálható elmélet áll a rendelkezésünkre, amelynek segítségével a történeti (írott, képi, tárgyi) forrástól a múlt egy aspektusának néprajzi/etnográfiai reprezentációjához juthatunk el? A különböző történettudományi irányzatok ajánlatain túl létezik-e egy sajátosan történeti-néprajzi módszertan, illetve szükség van-e ilyenre?

Előrebocsájtom, hogy nem általánosságban és átfogóan foglalkozom a néprajz történetiségének problémáival, hanem elsősorban azzal a fajta kutatói érdeklődéssel kapcsolatban gondolkodom, amelyet a német vita visszatérő szóhasználatával „*történeti életvilágok*” kutatásának, vagy a „*mindennapi élet*” komplex vizsgálatának, vagy Vargyas Lajossal (tágon értelmezve a fogalmat) „*sui generis*” történeti módszernek nevezhetünk (VARGYAS, 1961, 11–14.).² Tájközödéssomat elsősorban a saját kutatásaimhoz³ szükséges fogódzók keresése, nem pedig a tudományos vitához való hozzászólás vágya motiválta. Ugyanakkor az izgalmas szövegek olvastán úgy gondolom, egy hasonló eszmecsere a történeti kutatásaira méltán büszke magyar néprajznak sem válna kárára.

A jelen vita tudománytörténeti feltételei

A néprajz történetisége – a német és a magyar út

A német (később a nyugatnémet)⁴ és a magyar néprajztudomány – a most nem részletezett hangsúlykülönbségek és fáziseltolódások ellenére – többé-kevésbé

---

² Olyan kutatások lebegnek tehát a szemem előtt, amelyek nem egy jelenben tapasztalt entitás diakrón vizsgálatát, hanem múltbeli közösségek, csoportok, egyének kulturális és társadalmi valóságának bizonyos szempont szerinti (re)konstrukcióját, megértését tűzik ki célként. Az „életvilág” kifejezés használatával a továbbiakban ezt a tágon értelmezett megismerési célt szeretném invokálni, miközben nem törekszem a Husserl-től Habermas-ig rendkívüli karriert befutott „Lebenswelt” fogalmának következetes szem előtt tartására. Ugyanez igaz a „mindennapi élet” (Alltagsleben) szintén sokrétű jelentésére, és a „sui generis” kategóriára is.

³ Készülő disszertációm (ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Európai Etnológia Program) munkacíme: *Egyház és társadalom a 19. század második felében a Buda környéki falvakban*, eddig megjelent publikációk a témában: BEDNÁRIK, 2013, 2016.

⁴ Magyarország és az NDK néprajzi kutatástörténetének összevetése egy külön tanulmány témája lehetne. Ezúttal, tekintve, hogy a jelenlegi vita a nyugatnémet szakfejlődésben gyökerezik, én is erre szorítokozom.

párhuzamos fejlődéstörténetében a szak történetiséghez való viszonyát illetően is sok hasonlóság állapítható meg. A második világháború után, és főként az 1960-as évek végétől azonban az erős „szétfejlődés” tendenciái is megfigyelhetők, amelyeket fontos röviden áttekintenünk ahhoz, hogy érthetővé váljon, miért és miért így alakul a mostani történetiség-vita a német néprajzban, és miért nem kezdődött ilyen Magyarországon. A vita résztvevői egyébként általában maguk is igyekeznek felvázolni javaslataik tudománytörténeti és tudománypolitikai kontextusát.

A 19. század második felében tudománnyá formálódó néprajzot sokáig a romantikából örökölt, erősen „történelmietlen” műltszemlélet jellemezte, amely a népi kultúrában egy homályba vesző múlt továbbélő maradványait, a jelenvaló ősiséget kereste („a jelen régészete”). Bár már a 19. század végétől jelentkeztek ezt meghaladó kutatások (a magyar példák Jankó Jánostól Györffy Istvánon át Tálasi Istvánig sorolhatók), az egzakt-pozitivisták történelemfelfogással és forráshasználattal dolgozó kutatói attitűd mindkét országban csak a második világháború után ért el valódi áttörést (VARGYAS, 1961, 5–8.; GÖTTSCHE, 2001, 15–17.; LIPP, 2013, 213–214.). Nyugat-Németországban a korábbiakkal való szakítást különösen élessé és szükségszerűvé tette, hogy a néprajztudomány a germán kontinuitáselmélettel a náci ideológiát kiszolgálva kompromittálta magát. Itt a háború előtti néprajz romjain bontott zászlót az ötvenes években a „népi kultúra egzakt történetírására” törekvő, Karl-Sigismund Kramer és Hans Moser nevével fémjelzett *müncheneri iskola*,⁵ és a későbbi évtizedek tudományfejlődését is nagyban meghatározta a kényelmetlen múlttól való eltávolodás igénye (FENSKE, 2007, 197.).⁶ Bizonyos mértékű ideológiai motiváció a magyar néprajz történelemszemlélet-változásával kapcsolatban is megállapítható, de a háború korántsem jelentett a némethez hasonló cezúrát a szak történetében (KÓSA, 2001, 200–216.; BARTH, 2012, 24.). Ugyanakkor a történeti kutatások megerősödésében szerepet játszottak a recens társadalmi és kulturális jelenségek (változások) leírásának, leírhatóságának politikailag felállított korlátai is.

A történeti kutatás tehát az 1960-as évektől – ha eltérő okokból is – mind a (nyugat)német, mind a magyar néprajz egyik húzóágazatának bizonyult.⁷ Németországban azonban az 1970-es évek elején, elsősorban a *tübingeni iskola*

⁵ A történeti-levéltári néprajzi módszert („historisch-archivalische Methode in der Volkskunde”) Kramer 1968-ben foglalta össze (KRAMER, 1968).

⁶ Friedemann Schmolz a – későbbiekben taglalandó – jelen felé fordulást egyenesen a szak „náciatlanítási” stratégiájának („Strategie der disziplinären Entnazifizierung”) nevezi (SCHMOLL, 2007, 191–192.).

⁷ Német viszonylatban a müncheni iskola mellett számos más történeti törekvést is említhetnénk. Kiemelkedő például Günter Wiegelmann munkássága, és az általa irányított münsteri anyagikultúra-kutatás eredményei. Jó áttekintés a német néprajzban 1945-től folyt történeti kutatásokról: LIPP, 2013, 225–230.

révén megjelent a müncheni irányzat markáns kritikája is,⁸ és komoly elméleti-módszertani vita bontakozott ki a néprajzi szak feladataival, és azon belül is a néprajz történetiségével kapcsolatban (KRAMER, 1968, 1971; BAUSINGER, 1970). A Kramer és Bausinger közötti vitában – amelyet Silke Göttisch a „néprajz elméleti és módszertani helymeghatározása szempontjából” az egyik leggyümölcsözőbb eszmecsereként értékeli (GÖTTISCH, 2001, 17.) – már 1970 körül felbukkantak azok a témák, amelyek ma – megváltozott hangsúlyokkal és környezetben – újra terítékre kerülnek.⁹ A tübingeni kör által propagált irányváltás, „a népelettől vett búcsú” (GEIGER – JEGGLE, 1970) és az „empirikus kultúratudomány” programjának megfogalmazása (BAUSINGER, 1971; vö.: KORFF, 1996) az első lépés volt azon az úton, amelynek során a német néprajz súlypontja egyre inkább egy a kultúr- és szociálanropológia diskurzusai felé tájékozódó, „jelen-, és problémaorientált” társadalom- és kultúratudomány irányába tolódott el. A „régí néprajztól” való talán leghatározottabb elfordulás a Berlinben az 1990-es években kibontakozó európai etnológia programján mérhető le.¹⁰ A folyamat kimondott-kimondatlan motivációja – az erős ideológiai elkötelezettség mellett – egy egységes, a társadalom többi része számára releváns(nak gondolt), a kutatási pénzek fölött rendelkező oktatás- és tudománypolitika felé jól képviselhető diszciplináris identitás megteremtése volt. Ma, bár korántsem beszélhetünk egyetlen uralkodó paradigmáról, a Német Néprajzi Társaság (DGV) égisze alatt összefogott tanszékek és intézetek többségének profilján látszanak a hangsúlyeltolódás jelei.¹¹ Ez sem elvi, sem gyakorlati szinten nem jelenti a kutatás történeti dimenziói-

⁸ Itt nem szólhatunk részletesen a Német Néprajzi Társaság elhíresült detmoldi kongresszusának (1969) és falkensteini munkakonferenciájának (1970) – nem utolsósorban a ’68-as diákmegmozdulások légkörétől áthatott – parázs vitáiról, amelyek megadták a tudományszak későbbi fejlődésének alaphangját.

⁹ „Izgalmas például a jelenkori terepen nyert fogalmak és koncepciók transzformációja történeti terepre (és fordítva), a modern elméletek történeti munkákban való szerepe vagy a múlt és a jelen kutatásának gyakorlatában meglévő különbségek és azonosságok” – írja Michaela Fenske a 40 évvel ezelőtti vitát a napjainkban folyó diskurzus fényében értékelve (FENSKE, 2007, 197.).

¹⁰ A „berlini típusú” európai etnológiába való bevezetés magyarul is olvasható (KASCHUBA, 2014 [1999], 2004). A legradikálisabb programot az évekig professzorként itt tevékenykedő Niedermüller Péter képviselte (NIEDERMÜLLER, 2002), az utóbbi években azonban a korábbi néprajzi hagyományokhoz való kapcsolódás igénye is megfogalmazódott (vö.: WIETSCHORKE, 2008).

¹¹ És eklatáns módon az útkeresést tükröző névváltásokon, amelyek miatt a mai német néprajztudomány valóban rászolgált az önkritikusan használt *Vielnamenfach* elnevezésre (vö.: <http://www.d-g-v.org/institutionen>; BENDIX – EGGELING, 2004). Jó példa erre az első számú német néprajzi folyóirat felemás név- és arculatváltása 2015-től (BRAUN, 2015). Jelen írásban az egyszerűség kedvéért maradok a *néprajz* kifejezésnél, amely magyarul kevésbé terhelt, mint a diskurzusokból jobbra száműzött német *Volkskunde*.

nak ignorálását vagy elutasítását,¹² mégis úgy tűnik, mintha a történeti témákkal foglalkozó kutatók – köztük is elsősorban a „haladó” műhelyekhez kötődők – ritkulni éreznék a levegőt maguk körül.¹³ Egyfajta defenzív reakcióként is felfogható tehát, hogy megelégnült a szakon belüli történeti kutatás státuszáról és természetéről való gondolkodás. A vita ugyanakkor túl is mutat a pusztán önlegitimáción, amennyiben a hozzászólók a múlt-, illetve jelenorientált perspektívák párhuzamos jelenlétének tényéből tökéletesen igyekeznek kovácsolni, és ezt a kettős kompetenciát a néprajzi szak különleges lehetőségeként, egyben a társadalom- és történettudományok rendszerében való módszertani és/vagy episztemológiai specifikumaként igyekeznek felmutatni (WIETSCHORKE, 2012, 2013b).¹⁴ A magam részéről ebben a tanulmányban nyitva hagyom a kérdést, hogy vajon ez a kettős kompetencia mennyire létezik a valóságban, és hogyan kamatozik (kamatozik-e) a konkrét kutatói gyakorlat(ok)ban.

Az alább részletesen ismertetett javaslatok felütéseként idézzük – ehelyütt kommentár nélkül – Wolfgang Kaschuba egy esszéjének idevágó sorait, amelyben saját karrierjének idejét átfogva gondolkodik az „etnológiai tudás történetiségéről”, illetve annak a változó társadalmi diskurzusokban való helyéről:

Jelenti-e ez [ti. az elmúlt években felerősödött aktualitás-fixáció, az etnológiai kutatási agenda jelen felé fordulása – kiegészítés a szöveg alapján tölem, B. J.] – pragmatikusan, vagy akár stratégiai szinten – a történelemtől való elfordulást? Ezt mindenképp túlzás lenne kijelenteni, ugyanakkor mégis megfigyelhető a történetiséggel szemben való növekvő távolságtartás, egyfajta rezerváltság. És ez nem a történelem „miatt” történik így, hanem „miattunk”: a szak 1945 utáni historizálása nyomán a történeti életvilágokról szerzett oly egyértelműnek tűnő tudásunk manapság – „etnológiai nézőpontunk” felülvizsgálatának kontextusában – szemmel láthatóan veszített értékéből, illetve „túl naivnak”, túl

¹² Wolfgang Kaschuba a tübingeni törekvéseket „történetileg érvelő jelentudomány”-ként („historisch argumentierende Gegenwartartswissenschaft” – KASCHUBA, 2014, 85.), Rolf Lindner pedig az európai etnológiát „hátrafelé meghosszabbított jelentudománynak” („Gegenwartswissenschaft mit einer Verlängerung nach hinten”) nevezi (LINDNER – JOHLER – TSCHOFEN, 2004, 165.), és a gyakorlati realitás is azt mutatja, hogy a műhelyek túlnyomó többségében továbbra is jelen vannak a történeti tematikus súlypontok. Gudrun König 2008-ban végzett felmérése szerint a német nyelvterület néprajzi intézeteinek 85%-ában folynak mind jelen-, mind történelemorientált kutatások (KÖNIG, 2009, 308.).

¹³ A szakon belüli történeti kutatás „kríziséről” lásd KIENITZ, 2013, 69–70.

¹⁴ Hasonló gondolatok az amerikai kulturális antropológia módszertani kézikönyvében is megjelentek (BRETTELL, 1998). Brettell a későbbiekben bemutatott német javaslatokkal is több rokon gondolatot kifejt a terepmunkamódszerek és a történeti kutatás kompatibilitásáról.

„pozitivistának” gondoljuk. Vagy éppen attól félünk, hogy ez a mindennapok történetével kapcsolatos kompetencia és tudás manapság egyenesen „kolonializmusként” vagy „hegemonializmusként” hat (a „writing culture-vita” analógiájára egyfajta „writing history” szellemében), amely a történetírás hegemon formájaként a történeti aktorok „feje fölött” írta a történelmet. Hiszen hogyan lehetne a történeti kutatásban analóg módon megvalósítani azt a „konstruktív” fordulatot, amely a jelenkori terekben oly meggyőzően lehetővé teszi, hogy a „benszülöttek” és a „belső logika” avatott tolmácsának, interkulturális „értelemolvasók” szerepében tűnjünk fel? Hol bontakozhat ki a könyvtárban vagy a levéltárban a terepmunkának az az interaktív vonása, amelyik valóban létrehozza azt a közös „harmadik teret”, ahol találkozhat egymással a két „konstruktív” és „performatív” szereplő: azaz a lokális és az etnológiai aktor? És mindekelőtt hogyan tartható fenn az az általunk mégiscsak szívesen fogadott sejtés, miszerint az etnológusok nagyobb közelséget képesek teremteni az aktorokkal, mint a szociológusok vagy a történészek, és hogy a szak kultúrájából és módszereiből fakadóan nagyobb „empátiára” képesek? (KASCHUBA, 2013, 16–17.)

A magyar néprajztudományban – az eltérő ideológiai-tudománypolitikai környezet és számos más tényező miatt – nem folytak a némethez hasonló méretű, a tudományágot megosztó és elbizonytalanító, de egyúttal reflexióra készítő viták. A ’68-as generáció által „felforgatott” német tudományos közösség problémái csak távolról érintették a szak hagyományaihoz és eredeti küldetéséhez jobban ragaszkodó magyar szakmai műhelyeket.¹⁵ Mindez a hazai *történeti néprajzzal* kapcsolatban is elmondható, amelynek eredményeiről több kutatói nemzedék jeles képviselőinek életműve tanúskodik, de amely „sajnos igen rit-

¹⁵ A rendszerváltás környékén az *Ethnographia*, a *Replika* és a *BUKSZ* hasábjain folyó, elsősorban Niedermüller Péter által generált polémia hamar elült (lásd többek közt: NIEDERMÜLLER, 2008, illetve SÁRKÁNY, 2008). Paládi-Kovács Attila több helyen is rosszalásának adott hangot a Bausinger és köre által kezdeményezett irányváltás, illetve az „európai etnológia” fogalmának átértelmezése (vagy még inkább: elbitorlása) kapcsán. Az ő felfogásában az európai néprajztudomány feladata és sajátága – hagyományainak megfelelően – továbbra is a „kulturális jelenségek hierarchizált szinteken történő elemzése (lokális, regionális, nemzeti, kontinentális)” és összehasonlítása, amely szintek között kiemelt figyelmet érdemel a nemzeti, etnikai közösségeké. „Főként az *etnosz*, az *etnicitás* kérdésköre, továbbá a nyelvhez szorosan kötődő *folklor* (szöveg, tánc, zene) az a specifikum, ami megmentheti a néprajzot a beolvadástól, a más tudományokban való felolvadástól.” (PALÁDI-KOVÁCS, 2002a, 122.) A cél a különböző szintű és szempontú – területi egységek, időbeli, illetve társadalmi csoportok szerinti – szintézisek (a német teoretikus szóhasználatával: „synoptische Generalisierungen” /WIEGELMANN, 1990, 219./) megalkotása, amely tevékenységnek a kontinentális távlatait, koncepcionális és intézményes kereteit a Sigurd Erixon által megalapozott európai etnológia adja (vö. pl. PALÁDI-KOVÁCS, 2002b).

kán definiálta önmagát és módszertanát.”¹⁶ Az 1960-as években induló generáció tagjai közül talán Szilágyi Miklós foglalkozott a legtöbbet a néprajzon belül folyó történeti kutatás elméleti kérdéseivel. Legutóbb 2008-ban gondolkodott el a „történeti” és a „recens” adat természetéről (vagyis „reflektálatlanul használt adatminősítő jelzőink látens tartalmáról”), és ezen keresztül tulajdonképpen a néprajz mint szaktudomány sajátosságáról (SZILÁGYI, 2008). Tanulmányában arra a kettősségre mutat rá, hogy az „írásbeli” adatokkal szemben a „recens források elsődlegességét” és azok alapvető másságát, kivételes forrásértékét hangsúlyozó – tehát módszertani alapú – „szakmai önismeret” nem vetett számot egyrészt a történeti dokumentumokból kiolvasható etnográfiai adatok mindenkorai jelenidejűségével, másrészt pedig a recensként felvett adat történetiségével. Egy másik frissebb tanulmány a folklorisztika irányából közelíti a történetiség kérdéséhez. Bárh Dánielt 2012-ben „részben a tudománypolitikai pozicionálás” igénye, részben a történeti személetű néprajz elméleti és gyakorlati megújításának lehetősége indította arra, hogy újra föltegye Vargyas Lajos klasszikus kérdését (ti. hogy „miért és hogyan történeti tudomány a néprajz?”). Ő a *történeti szokáskutatás* fogalmát vezeti be, amelyet a múlt néprajzi feltárásának új, integratív koncepciójaként kínál megfontolásra.¹⁷ Javaslatát időbeli, elméleti-módszertani és gyakorlati szempontok szerint körvonalazza, és igyekszik elhelyezni azt a társtudományok rendszerében (irodalomtörténet, jogtörténet, egyház- és liturgiátörténet, történettudomány). Bárh gondolatmenetének végén tulajdonképpen visszatér Vargyas azon konklúziójához, hogy a néprajzkutató múlttal való foglalkozásának specifikumát egyfajta „néprajzi látásmód (képzettség és szemlélet)” biztosítja az egyéb érdeklődési fókuszokkal szemben (VARGYAS, 1961, 11.; BÁRTH, 2012, 26., 33.). Bár nem határozza meg közelebbről, hogy ez a látásmód miben is áll, úgy tűnik, mindkettejük értelmezésében szorosan kapcsolódik a néprajz hagyományos (sokszor már csak implicit módon elfogadott) *tematikai* körülhatárolásához, amely abból indul ki, hogy a társtudományok által lefedett társadalmi és kulturális jelenségek alkotta összefüggő terep „falusi”, „paraszti”, „népi”, „populáris” pólusának környékén mégiscsak kompetensebben mozognak a néprajzosok. Nem vitatom, hogy a „néprajzi iskolázottság és anyagismeret” bizonyos témák esetén

¹⁶ A történeti néprajz alatt „a magyarországi tudományfejlődésben elfogadott értelmezés szerint leginkább azokat a hosszantartó és módszeres levéltári adatgyűjtésen alapuló néprajzi szemléletű történeti vizsgálatokat értjük, amelyek általában egy meghatározott korszak [...] tudatosan kiválasztott forrásanyagán alapulnak,” és általában agrár-, település- és életmódtörténeti kérdésekkel foglalkoznak (BÁRTH, 2012, 25., 30.).

¹⁷ Bárh javaslatában a szokás fogalma (elsősorban Verebélyi Kincső nyomán) tágra értelmezve tulajdonképpen a *mindennapi élet* minden habitualizált cselekvésformáját magában foglalja, így – megfelelő magyarázó lábjegyzeteléssel – alkalmas lehet a neki szánt integráló szerepre, de önmagában könnyen félreérthető.

hasznos tudás lehet, de jellemző, hogy a követendő példákat és inspirációkat Báráth is a „céhbeli történészek” könyvespolcáról, és „módszertani szerszámosládájából” válogatja.

Az utóbbi időben tehát a magyar néprajzban is megjelentek azok a hangok – még ha nem is túl hangosak egyelőre – amelyek a szak tematikai és módszertani tradícióival számot vetve keresik a (tágon értelmezett) történeti etnográfia helyét és szerepét a jelenlegi diszciplináris palettán.

A történelem „antropologizálása”

A néprajztudományon belül zajló történetiség-diskurzusokkal párhuzamosan nem hagyhatjuk figyelmen kívül a társadalom- és kultúrtörténet-írásban az 1970-es évektől kibontakozó új irányzatokat sem.¹⁸ Annál is kevésbé, hiszen úgy tűnhet, a mostani vitában tárgyalt problémákat történész fórumokon már sokkal régebben felvetették, sőt ma is szerteágazó eszmecsere folyik róluk világszerte. Vissza-visszatérő ellenérv ez a néprajzi vitában is: vajon mi értelme van egy új címke (pl. „történeti etnográfia”) bevezetésének és propagálásának a mindennapok története (*Alltagsgeschichte*), vagy még inkább a már Németországban is jelentős múltra visszatekintő, interdiszciplináris „történeti antropológia” mellett.¹⁹ A megoldásért tehát – így a kritikusok – elég lenne a néprajzoknak is (alaposabban) megismerni, és magukévá tenni az ő javaslataikat.

Kétségtelen, hogy az „antropológiai fordulat” fontos és termékeny mozzanathoz bizonyult a történettudomány 1970–80-as évekbeli fejlődése szempontjából – például az esemény- és struktúraorientált perspektíva, vagy az uralkodóan auktorialis elbeszélésmód alternatívájának felmutatásával. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy ez a fordulat nem egy antropológiai módszertan következetes átültetését, pláne nem a diszciplináris diskurzusok szerves összefonódását jelenti, sokkal inkább pontszerű (és viszonylag ritka) találkozások,

¹⁸ Az Annales-kör harmadik generációjában kibontakozó mentalitástörténeti irányultságú *nouvelle histoire*, a német gyökerű *Alltagsgeschichte*, az olasz *microstoria*, az angolszász eredetű *historical anthropology* és *new cultural history*, valamint a számos (egyre szaporodó) egyéb címke alatt megjelenő történetírói vonulat szétszálazása, egymáshoz való viszonyuk áttekintése nem könnyű feladat. Az új történetírói irányzatok magyar recepciója már az 1980-as években megjelent (HOFER (szerk.), 1984 – benne különösen: KLANICZAY, 1984), de csak a 2000-es évektől öltött jelentősebb méreteket (néhány példa: SEBŐK, 2000; BÓDY – Ö. KOVÁCS, 2003; SZIJÁRTÓ, 2014).

¹⁹ Carola Lipp a néprajzi/kultúratudományi történeti kutatási perspektívákat áttekintve meg lehetőségen szkeptikusan nyilatkozik erről, mondván, a „kultúratudományi hermeneutika” nem nyer(t) semmit egy új fogalom (pl. a „Historische Ethnographie”) bevezetésével (LIPP, 2013, 222–224.). A 2011-es tübingeni tanácskozás kritikus hangjait idézi: FENSKE, 2013, 205.

inspirációk sorozatáról van szó (vö. BURKE, 1992).²⁰ Vári András találó – Geertz nagy népszerűsége szert tett kultúraértelmezése és „sűrű leírása” kapcsán tett – megjegyzése szerint: az antropológiai inspiráció egyfajta „archimédieszi fix pontot” jelentett a történészek számára, amelyre támaszkodva új utakra léphetek (VÁRI, 1988, 9.).²¹ Ezeken az utakon pedig a „tárgyhoz való közelséget”, „belső nézőpontot” sugalló „antropológia”, „etnográfia” vagy „terepmunka” fogalmak inkább metaforikus irányjelzőként, mintsem valódi módszertani ka-lauzként funkcionáltak.²²

Jelen témánk szempontjából ennél is érdekesebb azonban az a második ütemben megfigyelhető katalizáló hatás, amelyet a történettudomány „antropológiai fordulata” a „kontinentális” hagyományokra épülő közép-, kelet- és észak-európai országok néprajzi/európai etnológiai szakembereinek történeti kutatásaira gyakorolt. Az antropológia, néprajz és történettudomány kapcsolatrendszere Európában – Hofer Tamás egy emberöltővel ezelőtti kifejezésével – egy „korántsem egyenlő oldalú” háromszöggént képzelhető el, amelyben az „antropológiai szöglet mindenütt problematikus volt”. A szociál- és kultúrantropológia a skandináv országokban kapcsolódott össze a legkorábban és legszerveesebben az európai etnológiaként újrafogalmazott nemzeti néprajztudománnyal, a németországi háromszögben ugyanakkor a történészek közelebb álltak az antropológusokhoz, mint az „újító” néprajz/európai etnológia honfitárs művelőihez (HOFER, 1984, 63.). Magyarországon – mint erre az úttörőnek számító *Történeti antropológia* című konferenciakötetben Klaniczay Gábor rámutatott – intézményesült antropológia hiányában „ez az új megközelítés [t.i. a történeti antropológia] elsősorban a történészek és a néprajzosok együttműködéséből” bontakozhat(ott volna) ki (KLANICZAY, 1984, 24.). Hogy ez az együttműködés nem (volt) különösebben gördülékeny, annak számos okát találhatjuk. Ezúttal csak egy – megítélésem szerint fontos – pontot emelnék ki.

Herman Roodenburg holland kultúrtörténész/európai etnológus az *Ethnologia Europea* 1983-ban Mátrafüreden tartott konferenciáját idézi fel,

²⁰ Azt is erős túlzás állítani, hogy az antropológiai lenne az egyetlen, vagy akár a legjelentősebb inspiráció a történetírás utóbbi évtizedeiben. Inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy ez az impulzus része annak az átfogó jelenségnek, amelyet a történetírás „posztmodern elbizonytalanodásának” nevezhetünk (GYÁNI, 2000, különösen 11–47.).

²¹ Plauzibilis, de félrevezető hasonlattal Geertz az „etnográfia művelését” éppen a kéziratolvasáshoz, egy „olvasat létrehozásához” hasonlítja: „egy idegen, elhomályosuló, talányokkal, önellentmondásokkal, gyanús kommentárokkal teli kéziratot, ami azonban nem hagyományos írásjelekkel, hanem a megformált viselkedés illékony példáival íródott.” (GEERTZ, 1988, 25.) Az ellenkező irányból közelítve, a később ismertett német javaslatokban is visszaköszön ez a párhuzam.

²² Erre a német történeti antropológia jeles képviselőire (Hans Medick, Norbert Schindler) utalva Jens Wietschorke, a jelen néprajzos vita egyik résztvevője is felhívja a figyelmet (WIETSCHORKE, 2010, 201–203.).

ahol a néprajzosok (európai etnológusok) mellett kultúrtörténészek, többek közt a nagyhatású könyveiket egyaránt 1978-ban publikáló Peter Burke és Robert Muchembled (BURKE, 1978; MUCHEMBLEMED, 1978) is részt vettek.²³ A várt eszmecsere azonban – így Roodenburg – alaposan félrecsúszott. Burke messzemenően ignorálva érezte magát, és Muchembled sem kapott mást, csak (egyébként többnyire jogos) kritikát. A néprajzosoknak „abszolút igazuk volt [a kritikusok közt Wolfgang Brücknert említí név szerint – B. J.]. Tudományszakjuk radikális átfómálása után joggal fújtak riadót annak láttán, hogy először is, territóriumukat kultúrtörténész-hordák szállják meg, másodsor is, közülük a legtöbb szegényesen tájékozott [a néprajz eredményeit illetően – B. J.]” (ROODENBURG, 2007, 139–141.) A népi kultúrára rácsodálkozó történészek ugyanis sok tekintetben – például a népi kultúra történetiségét illetően – éppen azokat a kategóriákat, fogalmakat (pl. dichotomikus szembeállításokat) használták, amelyeket a háború utáni néprajztudomány éppen próbált maga mögött hagyni. Példaként idézhetjük akár Voigt Vilmos Burke könyvének reflektálatlan történetiség-fogalmával („pszeudo-historizmusával”) kapcsolatos egykorú fenntartásait is (VOIGT, 1984, 80.). Németországban²⁴ is sokan rosszállással fogadták, hogy „mióta a misszionáriusok a csónakban vannak”, azóta – a néprajzos hagyományt figyelmen kívül hagyva – „az emberi életformákat anthropological history gyanánt szokás kutatni.”²⁵ Sarkítottan fogalmazva tehát a történettudomány „antropológiai fordulata” a néprajz/európai etnológia számára nem módszertani impulzust, hanem elsősorban konkurenciát jelentett, egyfajta (illetéktelen) behatolást a saját tematikai felségterületre.²⁶ A kezdeti, lassan múló értetlenség és defenzív attitűd azonban – Roodenburg szerint (2007, 141–143.) – egyben elszalasztott esély is volt az európai etnológusok számára. A dinamikusn fejlődő új kultúr(a)történeti irányzatok az elmúlt évtizedekben messze túlléptek kezdeti naivitásukon, és szerteágazó elméleti-módszertani repertoárt dolgoztak ki. Mindezt a fejlődést

²³ Az esemény a magyar néprajzi folyóiratokban visszhang nélkül maradt. Előzetes beharangozó: HOFER, 1983.

²⁴ Itt egyébként a történeti antropológiának 1993 óta tekintélyes, önálló folyóirata működik (*Historische Anthropologie. Kultur – Gesellschaft – Alltag*). Jellemző, hogy e lap hasábjain is folyamatosan napirenden vannak az önmeghatározás, a diszciplináris és módszertani identitás kérdései.

²⁵ Andreas Kuntz pikírt megjegyzését idézi: WIETSCHORKE, 2012.

²⁶ Ez a fajta territórium-féltés, és annak katonai hasonlatokban való megfogalmazása önmagában is elemzésre méltó jelenség. Ez a mentális/retorikai konstrukció köszön vissza a recens kutatási terepeket ért „antropológus invázió” képében is (PALÁDI-KOVÁCS, 2002b, 131.; BRÜCKNER, 1981). És hogy a másik oldalról is hozunk példát, Richard J. Evans brit történész így fejtette ki véleményét a történettudomány területén megjelenő posztmodern teoretikusokról: „A szak kapuinál intellektuális megszállók grasszálnak, egyértelműen ellenséges szándékkal.” A „szomszédos diszciplinák invázióját”, „idegen hatalmak” és „szemiotikus, posztstrukturalista, »új történetíró«, foucault-iánus, és lacaniánus hordák betörését” vizionálja (EVANS, 1999, 17. skk. – idézi LANDWEHR, 2009, 52.).

azonban a néprajz/európai etnológia inkább csak kívülről figyelte (ha figyelte), saját történeti kutatásait pedig vagy attól függetlenül, vagy az új történetírói irányzatok „peremén” folytatta.²⁷ A magyar nyelvű, történeti témájú néprajzi irodalom bibliográfiáit szemlélve csak újabb megerősítést nyer ez a megállapítás. A hagyományosabb szemléletű kutatások nem igazán vesznek tudomást az elmúlt évtizedek történész-határsértőiről, a „haladók” pedig előszeretettel idézik ugyan a történeti antropológia és a mikrotörténet klasszikusait, hivatkozásaik azonban sokszor ugyanúgy csupán referenciális jellegűek (vagy még inkább „panoptikumszerűek”), mint az antropológiai ihlet hangsúlyozása a történészek esetében.

A jelenlegi német elméleti-módszertani vita álláspontjai

Levéltári kutatás mint terepmunka: situated knowledge és reflexivitás

1) 2001-ben jelent meg egy a néprajzi empiria (illetve empiriák) specifikumáról rendezett bécsi konferencia (1998) anyaga, amelyben két (leginkább a tübingeni intézethez köthető) kutató, Katharina Eisch és Andrea Hauser az etnográfiai terepmunkára, illetve a történeti tárgykultúra-kutatás módszertanára koncentráló párhuzamos tanulmányaik végén közösen jegyzett tézisekben foglalták össze vitaindító megállapításaikat (EISCH – HAUSER, 2001). Az első pontban rögtön azt ajánlják megfontolásra, hogy „mennyiben lehet a levéltári kutatást nemcsak, hogy kombinálni a terepmunkával, hanem azt magát is terepmunkaként felfogni.” A történeti anyag „kvalitatív hermeneutikai” elemzése és a recens terepmunka megközelítései szerintük egyaránt *nyílt, interaktív folyamatot* jelentenek, a történeti anyag pedig, hasonlóan a recens terephez, egy „metodikailag önmagát folyamatosan generáló és strukturáló” jelenség – ebben a tekintetben a kettő „megdöbentően” sok hasonlóságot mutat egymással. Nézetük szerint nemcsak

²⁷ A kérdéseket, amelyeket az írás elején magam is feltettem, a holland tudós így fogalmazza meg: „Talán, miközben azon igyekeztünk, hogy újradefiniáljuk tudományunkat, túlságosan elhanyagoltuk történész szomszédainkat, nem igazán követtük, hogy hogyan fejlődött az ő gondolkodásuk, és elmulasztottuk újraértékelni a saját történeti kutatásainkat is. [...] Úgy tűnik, történeti kutatásainkban többé-kevésbé a saját fejünk után megyünk, mint valami obskúrus előőr a nagy történeti mezőn. De vajon ezekkel a kutatásokkal valóban a saját diszciplinánkat képviseljük, vagy éppen olyan könyveket és tanulmányokat termelünk, amelyeket – a kultúrtörténészek szemével nézve – éppúgy írhattak volna maguk a történészek is? Mi különbözteti meg a mi történeti output-unkat attól, amit ők előállítanak?” (ROODENBURG, 2007, 142. – ford. B. J.)

a jelen, de a múlt kutatásában is központi jelentőségűek a *kutatói szubjektivitás és involváltság*, valamint az érdekekből, érdeklődésekből, perspektívákból fakadó szükségszerű *szelektivitás* mozzanatai. Az európai etnológia profiljának erősítésére (mintegy a *multi-sited-ethnography* koncepciójának továbbgondolásával) a „néprajzi terep- és forráskutatás térbeli kitágítását, és időbeli dinamizálását”, illetve a néprajz erősségének tartott módszertani pluralizmus következetes érvényesítését szorgalmazzák. A két kutatónő a felvetett kérdéseket nyitva hagyja, így javaslatuk leginkább a korábban tárgyalt tudománystratégiai diskurzusba illeszkedő heurisztikus gesztusként – mint a recens és történeti kutatás közti „megdöbbentő hasonlóságra” való rácsodálkozás – érdemelnek figyelmet.

2) A göttingeni kötődésű Michaela Fenske magyarrá is lefordított tanulmányában (FENSKE, 2006, 2007) ezeket a gondolatokat az emocionális aspektus kidomborításával fűzi tovább. „Tudatosan személyes hangvétellű” esszéjében amellet érvel, hogy a jelenkort kutatók beszámolóí esetében bevett gyakorlatot követve nagyobb jelentőséget kellene tulajdonítani „az archívumok iránti szenvedélynek”, amelynek „sok érzéki és érzelmi összetevője van” (FENSKE, 2007, 201.). Szerinte a „levéltári szocializáció” (a különböző levéltáros-attitűdök megismerése, az iratokhoz való hozzájutás lehetőségei, a kutató-közegbe való beilleszkedés stb.), valamint az eredeti forrásokkal – mint egy idegen világgal – való találkozás meglepetései, rácsodálkozásai, élményei a történeti kutatás lényegi elemei, amelyek nagyban hasonlónak teszik a recens terepmunkához. A forrásokból megismert világ, valamint a kutató életvilágbeli valósága közötti dialógust is a „történeti terepen végzett néprajzi munka” konstitutív elemének tartja. Példaként saját, egy falu uradalommal szembeni ellenállási harcát feldolgozó kutatását hozza (FENSKE, 1999), amelynek során „mint kisparasztkok és béresek unokája” megérteni vélte a „szegény falusiak tiltakozását”, és sejtette, „mennyi baja lesz velük a törvénykezésnek, még mielőtt azt a hivatalnok ijedten és némi dühvel határozottan lejegyezte volna.” (Zárójelben talán érdemes jelezni, hogy Fenske ehhez hasonló érveivel nem igazán győz meg arról, hogy „szörszálhasogató” recenzensei minden alap nélkül vetettek a szemére túlzott empátiát, fantáziát és pártosságot.) Az ő számára tehát a történeti etnográfia kulcsát, egyben többletét az intuitív megértés, a szubjektív kutatói attitűd jelenti.²⁸ Ez már „a tereppel való interakció során, vagyis a történeti dokumentumok olvasásmódjában” érvényesül, és a kutatás eredményeképpen létrehozott írásműbe, az előadásmódba is beleszűrődik. Írásának harmadik részében a szerző – némileg önmagának is ellentmondva – elismeri, hogy „a múlttal való közvetlen elmélyült foglalkozás nem interaktív folyamat, hanem önmagában a kutatóban zajlik”. Ebben áll(na)

²⁸ Fenske – állítólag – egy 2009-es előadásában is megerősítette ezt a véleményét (idézi WIETSCHORKE, 2010, 204.).

szerinte a történeti kutatások és a jelenkori terepen való kutatás közötti legfőbb különbség, de azt is hangsúlyozza, hogy ez a különbség inkább csak fokozati és nem alapvető jellegű, mivel a megismerés jelen- és múltbeli terep esetében is óhatatlanul töredékes, esetleges és szubjektív. Összességében tehát mind a kutatás-, mind az ábrázolásmód esetében a *nyitott kulturális antropológiai gyakorlatban* látja azt a közös nevezőt, amely „a jelen és a múlt mindennapi kultúráját” kutató európai etnológia tudományok rendszerén belüli küzdelmeiben is jó szolgálatot tehet. Ez a kutatás esetében az elmélet és az empiria egymással párhuzamosan fejlődő viszonyát, a bemutatás során pedig az aktuális tudományos konvenciókat szem előtt tartó, ugyanakkor a szubjektivitásnak teret engedő és irodalmi eszközökkel operáló „értő elbeszélés” művelését jelenti.

3) Az iméntiekkel rokon gondolatokat fejt ki a témában többször is megnyilvánuló Lioba Keller-Drescher.²⁹ Ő az eddig ismertetett szerzőknél határozottabban képviseli azt az álláspontot, amely a történelem (re)konstrukció-jellegének felismeréséből indul ki, vagyis, hogy nincs a kutatástól és bemutatástól független történelem: „A múlt nem egy változatlan, befagyasztott állapotban létezik, amelyet csak fel kell olvasztani. Az anyag történetisége nem önmagában a létezéséből, hanem abból fakad, hogy beleér a jelenbe.” (KELLER-DRESCHER, 2007, 60.) Ez a tulajdonság indokolja a társadalom szempontjából a múlttal való bármilyen foglalkozást. Így a jelen és a múlt kutatása episztemológiai és „tudománylegitimációs” szempontból is egy szintre kerülnek, vagyis ettől a ponttól fogva – Marc Bloch egy 1940-es évekbeli megjegyzését felidézve – „a távoli és egész közeli [vagyis a múlt és a jelen – B. J.] kutatása közti különbség tulajdonképpen csak fokozati természetű” (KELLER-DRESCHER, 2007, 62.).³⁰ Ennek fényében pozitívan látja a jelenkori és történeti kutatásmódszertani koncepciók közelítésének lehetőségeit is. A „történeti terepmunka” fogalma – amelyet saját monográfiájának (KELLER-DRESCHER, 2003) tapasztalataira alapoz – az ő számára is egyfajta kommunikatív, interaktív viszonyt jelent. Az interakció ugyan nem a történeti cselekvőkkel, hanem szövegekkel, képekkel, forrásokkal és elképzelésekkel folyik, ennyiben tehát Keller-Drescher csak egy metaforikusan értelmezett kvázi-terepről beszél, ennek ellenére úgy véli, hogy a terepmunka koncepciója, azaz „a cselekvők közelében végzett kvalitatív kutatás” éppen úgy megvalósítható a levéltári munka során is (KELLER-DRESCHER,

²⁹ Először a 18–19. századi württembergi ruházati szabályozások és a „vidéki divat” összefüggéseit tárgyaló (tübingeni) disszertációjában (KELLER-DRESCHER, 2003), később egy a témáról rendezett konferencián fejtette ki álláspontját (KELLER-DRESCHER, 2007). Leghosszabb és legkidolgozottabb írását Gesa Inghendahl (szintén Tübingen) közösen jegyzi (INGENDAHL – KELLER-DRESCHER, 2010).

³⁰ Ez a „fokozatosság” érzésem szerint nem egészen azonos azzal, amelyet Michaela Fenske a megismerés módszereit illetően emleget.

2007, 63–64.). Néhány évvel később a szerző Gesa Ingendahlal közösen publikált írásában füzte tovább ezeket a gondolatokat. A tanulmány első részében Ingendahl kora újkori, özvegyekkel kapcsolatos analízisének példáján tulajdonképpen a történeti diskurzuselemzés módszere mellett teszik le a voksukat. Ők a levéltártudomány („archivológia” – Michel Foucault és Arlette Farge³¹), valamint a tudásantropológia (Bruno Latour³²) irányából kapott impulzusok segítségével keresik a „kéttestű” entitásként³³ értelmezett levéltárban végzett kutatás episztemológiai konzekvenciáit. Fenskéhez hasonlóan hangsúlyozzák a „levéltár varázsának”, a múlt anyagiségükben megtapasztalható maradványával, nyomaival (pl. egy már megjelenésével, anyagával jelentéseket generáló díszes oklevéllel) való találkozás konstitutív szerepét: „javasoljuk, hogy ezeket a »haptikus« [érzékszervi – B. J.] tapasztalatokat fokozottan vonjuk be a levéltári tudásalkotás lehetőségeiről való reflexió körébe.”³⁴ A szerzők tehát a levéltári terepkutatásként felfogott történeti etnográfia legfőbb hozadékát a komplex archívum-élmény szisztematikus végiggondolásában, és a szövegekre korlátozott forráskritikai horizont kibővítésében látják. A materialitásukban létező írásos és tárgyi emlékek és a „hermeneutikus-interpretatív” szerepet betöltő kutató egymásra hatásának („kvázi interakciónk”) folyamatában születik meg a történelmi tudás, vagyis a múlttal kapcsolatban a jelenben feltett kérdésekre adott válasz.

A fenti javaslatokban közös, hogy központi szerepet játszik bennük a „történeti terepmunka” („historische Feldforschung”) fogalma. A „terepmunkára” mint az antropológiai (!) megismerés alapvető eszközére való hivatkozás önmagában is mutatja, hogy a hozzászólók a recens és történeti kutatás közötti kapcsolatot (a „történeti etnográfia” sajátosságát), vagyis – itt újra vissza kell utalnunk a tudományszakon belüli és azon túlmutató legitimációs törekvésekre – a néprajzi (!) tevékenység lényegét *módszertani* szempontból próbálják

³¹ A Michel Foucault-val együtt dolgozó, kora újkorral foglalkozó francia történész hölgy *Le gout de l'archive* c. könyvét (FARGE, 1989) már Michaela Fenske is idézi. Foucault-nak a „tudás archeológiájával” és az „archívummal” kapcsolatos gondolatai Keller-Drescher és Ingendahl számára is hivatkozási pontul szolgálnak.

³² A Latour és mások által kidolgozott „cselekvő-hálózat elmélet” (actor-network-theory – ANT) ihleti azt az elképzelést, hogy aktorokként (vagy inkább „aktáns”-okként) konceptualizálják a fizikai valójukban megtapasztalt forrásokat (LATOUR, 2005; vö.: SZABARI, 2007).

³³ A levéltár mint (1.) konkrét kutatási hely, fizikailag megtapasztalt környezet, intézmény, illetve mint (2.) a tudás feltételeinek koncepciója és módszere, a tudásprodukciónak sajátos formája. Itt utalhatunk arra a vitára, amely Magyarországon Gyáni Gábor írása (GYÁNI, 2008b) nyomán bontakozott ki a „levéltári kánon” és a „történetírói tapasztalat” közötti viszonyról. Hasonló viták bizonyára német történészek és levéltárosok között is zajlanak.

³⁴ A szerzők is érintik a digitalizálás problematikáját, ami pont az érzékszervi benyomások szerzésének lehetőségét korlátozza, ezzel mintegy nivellálva a források presztizskülönbségeit is.

megragadni:³⁵ a *terepmunka* az a kritérium, amitől néprajz lesz a néprajz (európai etnológia stb.). Ezen belül is a *kutatói pozíció reflexiójának* kérdését helyezik a középpontba. A „writing culture vita” analógiájára a tudás pozicionáltságát („situated knowledge”)³⁶ hangsúlyozzák, vagyis azt, hogy a múltból alkotott interpretációk (konstrukciók) legalább annyira függenek az interpretáló személy diszpozíciójától, a tudásszerzés/alkotás körülményeitől, mint a jelenkori kutatás esetében. Ez a heurisztikus felismerés, amely egy szintre helyezi a jelen és a múlt megismerési folyamatát („csak fokozati különbség!”), nyitja meg az utat a terepmunka egyéb aspektusainak történeti forrásokra való adaptációjához. Az élő tereptapasztalat analógiáját egyrészt az archívumban szerzett érzékszervi benyomásokban és a kutatás valós fizikai, szociális, szellemi kontextusában, másrészt a források útján megismert történeti tereppel folytatott (kvázi-)dialogikus, interaktív viszonyban találják meg.³⁷ Ebben a *nyílt, (ön)reflexív vonásban* határozzák meg *múlt etnográfiai feltárásának* közösségét a jelenkori etnográfiai kutatással, és különbségét (többletét) más történetírói törekvésekkel szemben.

Ezeket a megállapításokat – talán fölösleges is hangsúlyoznunk – nehéz komoly fenntartások nélkül fogadni a párhuzamosan zajló történettudományi diskurzusok ismeretében, amelyeket, úgy tűnik, az antropológiai terepmunkával való kapcsolatkeresés hevében az idézett kutatók kevésbé tartottak szem előtt. Gondolok itt egyrészt a recens terep és a levéltári terep hasonlósága oltárán feláldozott lényegi különbségekre, másrészt az erre a hasonlóságra épített módszertani elhatárolódás ötleteire, amelyek a legkevésbé sem újak, illetve legfeljebb az adott néprajzi diskurzusban azok (lásd ehhez még a záró fejezetet).

A „történeti etnográfia” sajátos episztemológiája: diskurzus- és praxiselemzés

1) A tübingeni körhöz tartozó Kaspar Maase 2001-ben fejtette ki a véleményét a „levéltári terep” természetéről saját – a német császárság idején (1900

³⁵ A javaslatok között rendre felbukkannak az antropológiából ismert kurrens terepmunka-fogalmak. Az itt ismertetett tanulmányok gondolatmenetéhez csatlakozott például Franka Schneider és Sabine Imeri, kiegészítve azt a collaborative ethnography mintájára a történeti kutatásban is gyümölcsözőnek tartott „team-munka” jelentőségének hangsúlyozásával (SCHNEIDER – IMERI, 2013), de több helyen találkozunk a multi-sited ethnography és a szimmetrikus antropológia koncepciójával is (EISCH – HAUSER, 2001; FLEISCHHACK, 2013, 498–499.).

³⁶ Elsősorban az amerikai feminista, Donna Haraway nyomán (HARAWAY, 1988).

³⁷ Legutóbb a svéd Rebecka Lennartson is a történeti kontextusba való behelyezkedés gyümölcsöző mivolta mellett érvelt (LENNARTSON, 2011).

körül) a polgári értékrend és ízlés nevében a fiatalságot fenyegető „szenny és fertő” („Schmutz und Schund”) ellen hirdetett harceról szóló – kutatásai példáján (legújabb összegzése: MAASE, 2012). Ő az első lépésnek a múlt és a téma szisztematikus elidegenítését tartja, amelynek során a kutató (más választása nem lévén) „Münchhausen báróként” saját üstökébe kapaszkodva – azaz ön-maga pozícióját, beállítódásait és (elő)ítéleteit önreflexíven tisztázva – próbál megszabadulni a vizsgálni kívánt korról „közösen osztott nézetek mocsarából”. Ebben a „szinte lehetetlennek tűnő” vállalkozásban (Rhys Isaac nyomán) a kultúra „társadalmi színházként” való felfogása segíti, amelynek lényege, hogy a megfogalmazott pozíciók és ítéletek helyett a forrásokból rekonstruálható *gyakorlatokat (praktikákat, praxisokat)* helyezi a középpontba. A praxisok a mindennapi élet interaktív, relacionális mozzanatai, amelyek mindig két (vagy több) szereplő folyamatos, egymásra való reakciójában jön létre, s amelyek az elsődleges mindennapi helyzet megoldásán túl a cselekvőknek a „társadalmi színház” többi szereplőjével kapcsolatos szimbolikus pozicionálását is szolgálják. A gyakorlatokon, cselekvéseken keresztül tehát az azokban résztvevők között folyamatosan újraalkotott és folyamatosan változó kulturális evidenciát ragadhatjuk meg (Maase itt Bourdieu gyakorlat-felfogását idézi). Így a rekonstruált gyakorlatok a szövegértelmezés iránytűi lehetnek (és nem fordítva, amikor a feltárt cselekvések az állítások verifikálására/falszifikálására szolgálnak). A módszer sokszoros korlátait Maase is elismeri, és alapvetően szkeptikus azzal kapcsolatban, hogy bármilyen módszerrel – beleértve az általa képviselt történeti etnográfiai módszert is – lehetséges lenne „[múltbeli komplex, gyorsan változó társadalmak] életvilágainak holisztikus megragadása és az azt hordozó jelentésstruktúrák rekonstrukciója.” A cél szerinte sokkal inkább „az elterjedt külső értelmezések pontszerű korrekciója, amely korrekció nagyban függ a (kívülálló és a diskurzusokat irányító elitek által termelt és válogatott) levéltári anyagban tett véletlen felfedezéseinktől.” (MAASE, 2001, 261.) Szerinte is a kutatás lényeges eleme a folyamatos önreflexió, amelynek során a kutató tisztázni és értelmezni próbálja a felmerülő témákkal, szereplőkkel, gyakorlatokkal kapcsolatos álláspontját (pl. az alsóbbrendűnek bélyegzett kultúrát fogyasztó fiatalok iránt érzett szimpátiát és a „népnevelők” iránti antipátiát). Maase azonban az effajta önvizsgálatot „a szerző és tudományos lelkiismerete” közötti magánügynek tartja, aminek nincs helye a szöveggént megjelenő produktumban. A „kutatás módjának” és a „bemutatás módjának” ez a határozott különválasztása nem a mindentudó, objektív, érdekektől mentes elbeszélői pozíció felvételét jelenti. Arról van szó, hogy az „egyetlen legitim vonatkoztatási pont az a konkrét többértelműség, amelyben a múlt cselekvői mozogtak”, nem pedig a történelmi életvilágok megismerésének és bemutatásának mindenki

számára nyilvánvaló – de a kitűzött megismerési cél szempontjából csak járulékosnak tekintendő – nehézségei. Maase hasonlata szerint: „Texte sind Brötchen”, amint tehát a reggel zsömlét vásárló néprajzkutató sem kíváncsi az eladónó álmatlanságára, úgy neki sem szükséges saját vívódásaival traktálni az olvasót – leszámítva egy kollégák számára szánt módszertani cikket ötévente egyszer (MAASE, 2001, 269–270.).

Míndezek után egy pillantást vetve a korábbi javaslatokra, jól megragadhatók a szubjektívitas és reflexió helyével és szerepével kapcsolatos véleménykülönbségek. Maase számára a saját pozíció és a személyes diszpozíciók reflexiója az azoktól – mint torzító tényezőktől – való minél nagyobb függetlenséget célozza („elidegenítés”), addig Fenske a megértés hasznos eszközének, a megismerés természetes szűrőjének tartja őket („intuitív megértés”).

2) Többször is megszólalt a témában a Tübingenben és Berlinben tanult, majd a bécsi egyetemről 2015-ben Münchenbe szerződő Jens Wietschorke.³⁸ Ő szkeptikus azokkal a vélekedésekkel kapcsolatban, amelyek a történeti etnográfia kulcsmozzanatát a recens terepmunka (valamilyen) koncepciójának „történeti terepre” való átültetésében, illetve a kutatói reflexivitás felértékelésében látják.³⁹ Azzal a nyilvánvalónak tűnő ténnyel zárja rövidre a kérdést, hogy a történeti kutatásban nem valósul meg a kutató és a megismerni kívánt múltbeli események (közegek, aktorok) „folyamatos közös jelenléte” („anhaltende Kopräsens”), ezért alapvetően elhibázott egy (akárcsak kvázi) interakcióból – a „mintha ott lennének” illúziójából – kiindulni. Ugyanígy, a múlt fennmaradt *jelivel* (azaz a történeti forrásokkal) tételezett dialogikus viszonyt sem szabad egybemosni a megismerni kívánt múltbeli terepen, a múltbeli aktorok között folyó interakciókkal.⁴⁰ Az etnográfia Wietschorke szerint egy sajátos megismerésmód, „a társadalmi realitás [egy bizonyos] episztemológiai megközelítése”, amelynek a pilléreit a *tárgyhoz való közelség*, a *belső nézőpont* (*aktorperspektíva*), és a *praxisok* (*cselekvések és gyakorlatok*) középpontba állítása jelentik. Az etnográfiai episztemológiát Wietschorke javaslata szerint

³⁸ Leghosszabban a ZfV hasábjain fejtette ki a véleményét (WIETSCHORKE, 2010), de más és más pontokat kiemelve több írása is megjelent a témában, és a nyilvános vitáknak is aktív résztvevője (WIETSCHORKE, 2012, 2013b, 2013c).

³⁹ A „reflexivitás” fontosságát – csakúgy, mint Maase – ő sem vonja kétségbe, de Bourdieu nyomán felhívja a figyelmet a szubjektívizmus és az introspektív „önetnográfia” ingoványos talajára („nárcisztikus reflexivitás”), amelytől élesen elválik a „tudományos reflexivitás”, amely épp a kutatás objektivitását szolgálja (BOURDIEU, 1993; vö.: LANGENOHL, 2009).

⁴⁰ Ebben messzemenően egyetért Maaséval. Az illuzórikus kvázi jelenlét és az interakcionizmus csapdája fennáll egyébként – mondja Wietschorke – a múltra vonatkozó néprajzi interjúk, vagy az „oral history” esetében is. Bár ott valóban létrejön egyfajta interakció az interjúalany és a kérdező között, de (általában) *nem ez az interakció* az, amire a kutató kíváncsi.

tehát egy *praxeológiai megközelítés* jellemzi, amely a *kulturális jelenségek relacionális logikáját* próbálja megragadni. Ezek a vonások egyaránt megtalálhatók a jelenkori és a múlttal kapcsolatos kutatás során, érvényre juttatásuk azonban más-más módszereket kíván. A következőkben tehát egy sajátosan történeti etnográfiai módszertan kidolgozására tesz kísérletet. Nála a történeti „terep” fogalma új értelmet nyer, amennyiben nem egyfajta imaginárius terepmunka helyszínét, hanem a vizsgálni kívánt múltbeli társadalmi konstellációt értjük alatta, amelyet Wietschorke párhuzamba állít Bourdieu „erőtérként” fel-fogott *társadalmi mező* fogalmával (németül a ’terep’ és a ’mező’ egyaránt: Feld). Az etnográfus feladata tehát az ebben a mezőben (illetve a különböző mezők között) létező relációk, az abban folyó interakciók, vagyis a *praxis* feltárása. A praxis (gyakorlat) bourdieu-i értelemben az a köztes szint, ahol az egyéni cselekvések és a struktúrák egymást folyamatosan és kölcsönösen alakító viszonya megfigyelhető.⁴¹ A megfigyelhetőség Maase által is felvetett problémájának – miszerint a múltbeli gyakorlatok csak szövegek, tehát a gyakorlatokról szóló beszámolók alapján ismerhetők meg – megoldásához Wietschorke szerint a „diskurzus” és a „praxis” közti viszony átgondolásával juthatunk közelebb. Andreas Reckwitz (RECKWITZ, 2008) nyomán abból indul ki, hogy *a szociális praxisok soha sem közvetlenül hozzáférhetőek*, így tehát az, hogy egy áttételes úton jutunk el hozzájuk, nem jelent lényegi különbséget a recens kutatásokkal való összevetésben: míg a jelenben a beilleszkedő megfigyelés, addig az írott forrásokkal dolgozók számára a diskurzuselemzés teszi lehetővé a praktikus (cselekvési) logikák megismerését.⁴² Ez pedig – elvi szinten – azért lehetséges, mert a szövegek és diskurzusok minden esetben „önmagukon túl, egy tárgyi-materiális praxisra” utalnak, vagyis praxis és diskurzus ugyanazon „kulturális tudásrendszer” létezésének „kétfajta halmazállapotát” jelentik. Bourdieu-i terminológiával: a források szövegében artikulálódik a *gyakorlati érzék* (*sens pratique*), ezért a szövegekből kiolvasható pozicionalitások pontos feltérképezésével lehetséges az implikált cselekvési dimenzió feltárása. A szerző Rhys Isaacnak egy 18. századi virginiai rabszolgaszökés történetét feldolgozó tanulmányán keresztül mutatja be a módszert (ISAAC, 1992, eredetileg 1982).⁴³ A fennmaradt szövegekből először

⁴¹ Bourdieu praxiselméletét algériai terepmunkája nyomán kezdte el kidolgozni (franciául 1972-ben, magyarul: BOURDIEU, 2009), és egész életművén végighúzóódik a társadalmi cselekvés problematikája (vö. még pl.: BOURDIEU, 2002). Magyarul szűkös a bourdieu-i szociológia másodlagos irodalma, az alapfogalmakról jó összefoglalás olvasható Hadas Miklós nagydoktori disszertációjában (HADAS, 2009, 31–40.).

⁴² Ő tehát ezen a ponton látja a „csupán fokozati” különbséget: nem egy módszer (tehát a kutatói jelenlétre alapozott beilleszkedő megfigyelés) alkalmazhatóságát (Fenske), hanem a *teljes és közvetlen megismerhetőség lehetőségét* illetően.

⁴³ A tanulmányra, és Isaac fogalmaira („társadalmi színház”, „metafora”) már Maase is hivatkozott. Wietschorke – berlini professzora, Rolf Lindner hatására – egyébként is köve-

a konkrét cselekvések és történések, az egyes szereplők egymáshoz való pozícióinak „kipreparálása”, majd jellegzetes „cselekvési csomópontok” megállapítása a cél. A továbbiakban pedig ez a scénáriókat, pozíciókat, kapcsolatokat, hatalmi viszonyokat tisztázó váz adja az értelmezés alapját. Wietschorke olvasatában a „cselekvési csomópontok” ugyanis olyan *kulturális konstellációkat* jelentenek, ahol a hozzárendelések és elhatárolódások komplex és dinamikus kapcsolatrendszerében az aktorok értékítéletei „más gyakorlati és értelmezési mintákkal való konfrontációban”, az egymás közötti interakciókban, azaz a társadalmi cselekvés során kerülnek napvilágra. Wietschorke szerint tehát a néprajzi szemléletű múltfeltárásban az empirikus sűrűséget és a terepmunka közvetlenségét, a tárgyhoz való közelséget az *aktor- és praxisperspektíva* és a *relacionális logika* következetes érvényesítésével lehet kiváltani.

Wietschorke számos példát hoz a „relacionális kultúraelemzés” gyakorlati megvalósulásaira,⁴⁴ leghosszabban azonban saját disszertációját (WIETSCHORKE, 2013a) mutatja be, amelyben berlini „munkásbarát” reformer értelmiségiek egy csoportjának törekvéseit elemezte (1911–1933). Miközben elsődleges célja a reformerek életvilágának megértése volt, ezt olyan dokumentumok (levelezések, programok stb.) alapján vizsgálhatta, amelyek egy másik „osztálykultúrára” vonatkoztak. Vagyis a „művelt polgárok” saját pozíciójukat a „plebejus kultúrára” vonatkozóan fogalmazták meg, a munkások dokumentált reakciói és magatartásformái pedig eleve egy polgári kultúra nevelő és misszionáló praktikáival összefüggésben kerültek napvilágra. Ez a differencia-logika adja az elemzés kulcsát: az aktorok cselekvései és szimbolikus ökonómiája az osztályokat átfogó kulturális konfiguráció és az ebben láthatóvá váló megkülönböztetési gyakorlatok révén érthetők meg. A cselekvési logikák és a cselekvők perspektívái tehát a forrásokban lecsapódó „kulturális differenciák” és a cselekvők mezőn belüli, illetve a különböző mezők egymás közötti „relációinak” révén válnak láthatóvá és megismerhetővé.

Összefoglalva, az utóbbi két szerző javaslatainak legfontosabb jellemzője, hogy a „történeti etnográfia” koncepcióját egy a recens terepmunkával való párhuzamosságok kidolgozásánál átfogóbb keretben igyekeznek meghatározni.⁴⁵ A „not being there” (LENNARTSON, 2011) problémájának megoldását tehát

---

tendő példaként tekint a „melbourne-i”, illetve „chicagói iskola” „etnográfia felé nyitott” történészeire (vö.: LINDNER, 2001, 2003).

⁴⁴ Érdekes ebben a kommentált felsorolásban, hogy – bár végig egy sajátosan etnográfiai kutatómód körvonalazására törekszik – olyanokat is említ, akik aligha nevezhetők etnográfusnak (E. P. Thompson), illetve példaként szerepelnek azok is, akik saját munkájukból egészen más módszertani hangsúlyokat tartottak fontosnak (Michaela Fenske).

⁴⁵ A hamburgi Sabine Kienitz egyenesen a krízis jelének tartja azt a direkt kapcsolatkeresést, ami a jelenkori és a történeti néprajzi módszertanok közti határok átlépését célozza

nem egy kvázi-terepen végzett kvázi-terepmunka allegóriájában, hanem a forrásfeltárás során módszeresen *kombinált diskurzus- és praxiselemzésben* látják. Maase és Wietschorke szerint a „történeti etnográfia” módszertanának lényege egy a kutatótól (a lehető legjobban) elidegenített múltbeli tárgy/terep *aktor- és praxisorientált*, a múltbeli társadalmi és kulturális realitások *relacionális logikáját* feltáró analízise.⁴⁶ A történeti terepen (avagy mezőkben) folyó interakciók és viszonyok feltárását és interpretációját ők – a „tudományos reflexivitás” jegyében – igyekeznek elválasztani a kutatás konkrét folyamatától, így a kutató személyes diszpozícióitól is. (Ebben tulajdonképpen visszaköszön a geertz-i gondolat, amely a sűrű leírás kulcsát a saját „jelentéshálótól” és „fogalmi rendszertől” való eltávolodásban állapítja meg.) Elméleti szinten sokat merítenek Bourdieu fogalmi rendszeréből, de a múltbeli társadalmi mezők rekonstruálhatóságát és a praxisok hozzáférhetőségét illetően ők is szembe kell, hogy nézzenek azzal a ténnyel, miszerint a történeti kutatás alapvetően „ki van szolgáltatva” a forrásadottságoknak, és a források mediális meghatározottságának. Vagyis a történeti kutatás mint tevékenység végső soron a néprajzos számára is – túlnyomórészt – fegyelmezett forráskritikával végzett szöveginterpretációt jelent.⁴⁷ Ezen a tényen egyébként alapvetően az első csoport (különösen Keller-Drescher) által javasolt forráskritikai horizontbővítés sem változtat.

Összegzés helyett

Tanulmányom második felében – leegyszerűsítve az ennél jóval összetettebb képet – két markáns irányt különítettem el és foglaltam össze az utóbbi évek német néprajzi történetiség-vitáiból. Az egyik a kutatási folyamat konstitutív szerepét hangsúlyozza, a másik a diskurzus- és praxiselemzés lehetőségei mellett érvel. Közös azonban bennük, hogy mindannyian a német *néprajzi/európai etnológiai* tudományos közösség képviselőiként közelítenek a kérdéshez,

---

(KIENITZ, 2013, 70., vö. még FLEISCHHACK, 2013, 496.), Wietschorke pedig a terepmunka fogalmának a néprajzi/antropológiai diskurzusokban betöltött homályos, de „hatalmas” pozíciójára mutat rá, jóllehet elvileg és gyakorlatilag sem tehető egyenlőségjel egy módszer (vagyis a leginkább a beilleszkedő megfigyeléssel konnotált terepmunka) és az etnográfia egésze közé (WIETSCHORKE, 2010, 208.).

⁴⁶ Wietschorke tovább is megy ennél, amennyiben ezt a megközelítést általánosságban is az etnográfiai episztemológia kulcsmozzanataként határozza meg, ami az európai etnológia diszciplinájának „kognitív identitását” is megalapozhatná: feloldaná a szakon belüli történeti és recens témák közti szakadékot, és segítené más tudományágakhoz képesti pozicionálását.

⁴⁷ Amint azt Wietschorke módszertani kézikönyv-fejezetének tanulmányozása is nyilvánvalóvá teszi (WIETSCHORKE, 2014).

és egyfajta diszciplináris identitás felmutatására (is) törekszenek. A vállalkozás ezen része valószínűleg reménytelen, intencióját tekintve azonban érdekes és értelmes. A bemutatott elméleti és módszertani javaslatok – mint arra menet közben is igyekeztem felhívni a figyelmet – egyenként aligha alkalmasak arra, hogy meghatározzák egy önmagában is rendkívül tagolt tudományszak történeti kutatásainak profilját. Elég csak arra utalni, hogy az ötletek nagy részét bevallottan más diszciplínák újabb, vagy kevésbé új vonulataitól kölcsönzik a szerzők, és némi kutatással más esetekben is ráakadhatunk kísértetiesen hasonló problémafelvetésekre. Példaként hozhatnánk a történeti antropológia és mikrotörténet által taposott úton továbbhaladó történeti diskurzuselemzés (pl. LANDWEHR, 2009) és történeti praxeológia (pl. HAASIS – RIESKE, 2015) Németországban is egyre divatosabb irányzatait, vagy a reflexivitással, a történelmi reprezentációval, a narrációval kapcsolatos évtizedek óta folyó történettudományi diskurzusokat Hayden White-től Frank Ankersmitig. Ezeknek a történetfilozófiai és történetírói áramlatoknak egyébként nemcsak a német, de a magyar tudományos közegben is akadnak közvetítői, sőt alakítói is.⁴⁸

Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy a tudományszakon belül folyó vitának ne lenne létjogosultsága: ellenkezőleg, a mostani „néprajzos” vita talán legfontosabb tanulsága éppen a tudás *pozícióhoz kötöttségének* felismerése és tudatosítása lehet. Ennek a felismerésnek a fényében született a tanulmány első felének aránylag hosszú (és óhatatlanul szelektív) tudománytörténeti áttekintése is, amellyel arra szerettem volna rámutatni, hogy az első ránézésre „ártatlan” elméleti és módszertani kérdésekről folytatott eszmecserek mennyire elválaszthatatlanok azoktól a személyes pozícióktól, diszciplináris, interdiszciplináris és osztálytársadalmi diskurzusoktól, amelyeknek a tétje az egyes szereplők és szaktudományok különböző kontextusokban való pozicionálása. A tudományos viták többszörös *diskurzív beágyazottságának* tudatosítása azért fontos, mert csak így kerülhetjük el az „objektivizmus” és „intellektualizmus” csapdáját, amennyiben nem hagyjuk figyelmen kívül „a különböző mezőkben zajló szimbolikus harcokat, amelyekben a társadalmi világ reprezentációja, és különösen a mezőkön belüli, illetve a különböző mezők közötti hierarchia meghatározása a tét.” (BOURDIEU, 2010) Az, hogy a német néprajztudományban a jelenkori vs. történeti perspektíva vitája az utóbbi évtizedekben „állandósult tudományelméleti témává”⁴⁹ avanszált, egy sajátos tudománytörténeti fejlődésnek a következménye, és mint ilyen, elsősorban az adott közegben releváns. Ettől füg-

⁴⁸ Az ezzel és általában a posztmodern történetírással és történelemelmélettel kapcsolatos problematikák áttekintéséhez – pars pro toto – elég elővenni Gyáni Gábor írásait (pl. GYÁNI, 2000, 2003, 2008a), és Simon Zoltán Boldizsár írásait: SIMON, 2011, 2013a, 2013b, 2013c.

⁴⁹ „wissenschaftstheoretisches Dauerthema” – SCHMOLL, 2007, 183.

getlenül azonban olyan elméleti és módszertani kérdéseket vet föl, amelyekkel egy más tudományos környezetben is – jelen esetben a magyar néprajzi közegben – szembe kell néznie a kutatónak. A magyar néprajzban azonban külön kell lefolytatni ezt a vitát, hiszen sem a német európai etnológusoktól, sem máshonnan nem szerezhetni be azt az elméleti-módszertani panaceát, amely pótolná a saját tudományos mezőben kialakult és kiharcolt, valamint közösen osztott és használt tudást. Ebben a vitában valószínűleg hangsúlyosabb szerepet kell játszaniuk a néprajz tematikai hagyományainak (etnosz, népi kultúra, ruralitás, falu stb.), miközben módszertani kérdésekben nemcsak a történészekkel, de a hazai tudományszerveződés adottságainak köszönhetően a néprajzosokkal sokszor egy fészekből származó és ma is egy fedél alatt dolgozó antropológusokkal is élénkebb és nyíltabb eszmecsere alakulhatna ki.

A tanulmányban bemutatott és szorgalmazott útkeresés talán néprajzosoknak botrány, történészeknek pedig oktalanság (vö. 1Kor 1,23). Mint a dolgozat elején is jeleztem, az utóbbi évek német javaslatait elsősorban önös érdekből tekintetem át, vagyis abból a szempontból, hogy azok mennyiben szolgálják egy budapesti néprajzi intézetben történeti forrásokkal foglalkozó fiatal kutató tisztánlátását. Egyúttal azonban örömmre szolgál, hogy eleget tehettem Szilágyi Miklós gondolatébresztő tanulmánya végén tett felszólításának, amellyel a „tanulások elméleti és módszertani hasznosítása fölötti töprengésre” hívja az olvasót.

IRODALOM

BAUSINGER, Hermann

1970 Zur Problematik historischer Volkskunde. In: GEIGER, Klaus – JEGGLE, Utz (szerk.): *Abschied vom Volksleben*. 155–172. Tübingen, Tübinger Vereinigung für Volkskunde. /Untersuchungen des Ludwig-Uhland-Instituts für Empirische Kulturwissenschaft 27./

1971 *Volkskunde. Von der Altertumforschung zur Kulturanalyse*. Darmstadt, Habel.

BÁRTH Dániel

2012 „Miért és hogyan történeti tudomány a néprajz?” In: ifj. BERTÉNYI Iván – GÉRA Eleonóra – RICHLY Gábor (szerk.): *„Taníts minket úgy számlálni napjainkat ...” Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére*. 23–36. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.

BEDNÁRIK János

2013 A budakeszi tumultus. In: BARTH Dániel (szerk.): *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*. 223–255. Budapest, ELTE BTK Folklore Tanszék.

2016 Meghalt a plébános, éljen a plébános! Plébániai concursusok a 19. század második felében a budakörnyéki falvakban. In: GLÄSSER Norbert – ZIMA András – NAGYILLÉS Anikó (szerk.): „*A királyhűség jól bevált útján...*” *Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között*. 217–231. Szeged, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport – SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.

BENDIX, Regina – EGGELING, Tatjana (szerk.)

2004 *Namen und was sie bedeuten. Zur Namensdebatte im Fach Volkskunde*. Göttingen, Schmerser. /Beiträge zur Volkskunde in Niedersachsen 19./

BÓDY Zsombor – Ö. KOVÁCS József (szerk.)

2003 *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest, Osiris Kiadó.

BOURDIEU, Pierre

1993 Narzißtische Reflexivität und wissenschaftliche Reflexivität. In: BERG, Eberhard – FUCHS, Martin (szerk.): *Kultur, soziale Praxis, Text. Die Krise der ethnographischen Repräsentation*. 365–374. Frankfurt a. M., Campus.

2002 *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*. Budapest, Napvilág.

2009 *A gyakorlat elméletének vázlata & Három kabil etnológiai tanulmány*. Budapest, Napvilág.

2010 A társadalmi tér és a csoportok keletkezése. In: ANGELUSZ Róbert – ÉBER Márk Áron – GECSEK Ottó (szerk.): *Társadalmi rétegződés olvasókönyv* TÁMOP 2010-201, online publikáció: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecsek_Otto/ch04s02.html – utolsó letöltés: 2016. október 18.

BRAUN, Karl

2015 Zur Neugestaltung. *Zeitschrift für Volkskunde. Beiträge zur Kulturforschung*, 111, 1, 3–4.

BRETTELL, Caroline B.

1998 Fieldwork in the Archives. Methods and Sources in Historical Anthropology. In: BERNARD, H. Russell (szerk.): *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. 513–546. Walnut Creek et al., Altamira Press.

BRÜCKNER, Wolfgang

1981 Die Ethnologen kommen. *Bayerische Blätter für Volkskunde* 8, 129–133.

BURKE, Peter

1978 *Popular culture in early modern Europe*. London, Smith.

1992 Antropológusok és történészek. Megjegyzések egy kapcsolat történetéről. *BUKSZ*, 4, 4, 492–495.

EISCH, Katharina – HAUSER, Andrea

2001 Erkundungen und Zugänge: Wie man zu Material kommt. Thesen und Diskussionspunkte. In: LÖFFLER, Klara (szerk.): *Dazwischen. Zur Spezifik der Empirien in der Volkskunde. Hochschultagung der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Wien 1998*. 61–63. Wien, Selbstverlag des Instituts für Europäische Ethnologie. /Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Ethnologie der Universität Wien Bd. 20./

EVANS, Richard J.

1999 *Fakten und Fiktionen. Über die Grundlagen historischer Erkenntnis*. Frankfurt a.M. – New York, Campus.

FARGE, Arlette

1989 *Le goût de l'archive*. Paris, Éditions du Seuil.

FENSKE, Michaela

1999 *Ein Dorf in Unruhe. Waake im 18. Jahrhundert*. Bielefeld, Dietrich Eberling Verlag.

2006 Mikro, Makro, Agency. Historische Ethnografie als kulturanthropologische Praxis. *Zeitschrift für Volkskunde*, 102, 2, 151–177.

2007 Mikro-, makro-, agency. Történeti néprajz mint kulturális antropológiai praxis. *Tabula*, 10, 2, 195–219.

2013 „Historische Ethnografie” – Ein Modus des Denkens, Forschens und Darstellens. Zur Einführung. In: JOHLER, Reinhard – MARCHETTI, Christian – TSCHOFEN, Bernhard – WEITH, Carmen (szerk.): *Kultur_Kultur. Denken, Forschen Darstellen. 38. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Tübingen vom 21. bis 24. September 2011*. 204–205. Münster – New York – München – Berlin, Waxmann.

FLEISCHHACK, Julia

2013 (Un-)Heimliche Akteure: Überlegungen zur archivalischen Quellenarbeit. In: JOHLER, Reinhard – MARCHETTI, Christian – TSCHOFEN, Bernhard – WEITH, Carmen (szerk.): *Kultur_Kultur. Denken, Forschen Darstellen. 38. Kongress der Deutschen Gesellschaft für*

- Volkskunde in Tübingen vom 21. bis 24. September 2011.* 460–467. Münster – New York – München – Berlin, Waxmann.
- GEERTZ, Clifford
1988 Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez. In: VÁRI András (vál.): *Misszionáriusok a csónakban. Antropológiai módszerek a társadalomtörténetben.* 13–61. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GEIGER, Klaus – JEGGLE, Utz (szerk.)
1970 *Abschied vom Volksleben.* Tübingen, Tübinger Vereinigung für Volkskunde. /Untersuchungen des Ludwig-Uhland-Instituts für Empirische Kulturwissenschaft 27./
- GÖTTSCHE, Silke
2001 Archivalische Quellen und die Möglichkeiten ihrer Auswertung. In: GÖTTSCHE, Silke – LEHMANN, Albrecht (szerk.): *Methoden der Volkskunde. Positionen, Quellen, Arbeitsweisen der Europäischen Ethnologie.* 5–32. Berlin, Dietrich Reimer.
- GYÁNI Gábor
2000 *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése.* Budapest, Napvilág.
2003 *A posztmodern kánon.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
2008a *Relatív történelem.* Budapest, Typotex. /Historia Mundi/
2008b Levéltári kánon és történetírói tapasztalat. *Levéltári Szemle*, 58, 3, 4–9.
- HAASIS, Lucas – RIESKE, Constantin (szerk.)
2015 *Historische Praxeologie. Dimensionen vergangenen Handelns.* Paderborn, Ferdinand Schöningh.
- HADAS Miklós
2009 *A maszkulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi.* Akadémiai doktori értekezés. (<http://real-d.mtak.hu/342/1/Hadas.pdf> – utolsó letöltés: 2016. október 18.)
- HARAWAY, Donna J.
1988 Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspectives. *Feminist Studies*, 14, 3, 575–599.
- HARTMANN, Andreas – MEYER, Silke – MOHRMANN, Ruth-E. (szerk.)
2007 *Historizität. Vom Umgang mit Geschichte. Hochschultagung „Historizität als Aufgabe und Perspektive“ der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde vom 21.–23. September 2006 in Münster.* Münster – New York – München – Berlin, Waxmann. /Münsteraner Schriften zur Volkskunde / Europäischen Ethnologie Bd. 13./
- HOFER Tamás
1983 Kettős nemzetközi néprajzi konferencia Mátrafüreden. *Néprajzi Hírek*, 12, 3–4, 68.

- 1984 Történeti fordulat az európai etnológiában. In: HOFER Tamás (szerk.): *Történeti antropológia. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülészek előadásai*. 61–72. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- HOFER Tamás (szerk.)
1984 *Történeti antropológia. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülészek előadásai*. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- INGENDAHL, Gesa – KELLER-DRESCHER, Lioba
2010 Historische Ethnografie. Das Beispiel Archiv. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*, 106, 2, 241–263.
- ISAAC, Rhys
1982 *The Transformation of Virginia 1740–1790*. Chapel Hill, N.C., University of North Carolina Press.
1992 Der entlaufene Sklave. Zur ethnographischen Methode in der Geschichtsschreibung. In: HABERMAS, Rebekka – MINKMAR, Nils (szerk.): *Das Schwein des Häuptlings. Sechs Aufsätze zur Historischen Anthropologie*. Berlin, Wagenbach.
- KASCHUBA, Wolfgang
2004 *Bevezetés az európai etnológiába*. Debrecen, Csokonai Kiadó.
2013 „Turns“ und „Tunes“. Zur Historizität ethnologischen Wissens. *Zeitschrift für Volkskunde*, 109, 1, 1–27.
2014 [1999] *Einführung in die europäische Ethnologie*. (4. aktualisierte Ausgabe) München, Beck.
- KELLER-DRESCHER, Lioba
2003 *Die Ordnung der Kleider. Ländliche Mode in Württemberg 1750–1850*. Tübingen, Tübinger Vereinigung für Volkskunde. /Untersuchungen des Ludwig-Uhland-Instituts für Empirische Kulturwissenschaft 96/
2007 Die Fragen der Gegenwart und das Material der Vergangenheit – Zur (Re-)Konstruktion von Wissensordnungen. In: HARTMANN, Andreas – MEYER, Silke – MOHRMANN, Ruth-E. (szerk.): *Historizität. Vom Umgang mit Geschichte. Hochschultagung „Historizität als Aufgabe und Perspektive“ der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde vom 21.–23. September 2006 in Münster*. 57–68. Münster – New York – München – Berlin, Waxmann. /Münsteraner Schriften zur Volkskunde / Europäischen Ethnologie Bd. 13./
- KIENITZ, Sabine
2013 Von Akten, Akteuren und Archiven. Eine kleine Polemik. *Kieler Blätter zur Volkskunde* 45. 69–82.

KLANICZAY Gábor

- 1984 A történeti antropológia tárgya, módszerei és első eredményei. In: HOFER Tamás (szerk.): *Történeti antropológia. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülés szak előadásai.* 23–60. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.

KORFF, Gottfried

- 1996 Namenswechsel als Paradigmenwechsel? Die Umbenennung des Faches Volkskunde an deutschen Universitäten als Versuch einer „Entnationalisierung“. In: WEIGEL, Sigrid – ERDLÉ, Birgit R. (szerk.): *Fünfzig Jahre danach. Zur Nachgeschichte des Nationalsozialismus.* 403–434. Zürich, vdf Hochschulverlag.

KÓSA László

- 2001 *A magyar néprajz tudománytörténete.* Budapest, Osiris.

KÖNIG, Gudrun

- 2009 Wie sich die Disziplin denkt. Europäische Ethnologie zwischen Kulturanalyse und Sachkulturforchung. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde NF LXIII*, 305–319.

KRAMER, Karl-Sigismund

- 1968 Zur Erforschung der historischen Volkskultur. 7–41. *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde*, 19.
- 1971 Zur Problematik historischer Volkskunde. Einige Bemerkungen zu Hermann Bausingers gleichnamigem Aufsatz im „Abschied vom Volksleben“. *Zeitschrift für Volkskunde*, 67, 51–62.

LANDWEHR, Achim

- 2009 *Historische Diskursanalyse.* (2. kiadás) Frankfurt – New York, Campus. /Historische Einführungen Bd. 4./

LANGENOHL, Andreas

- 2009 Zweimal Reflexivität in der gegenwärtigen Sozialwissenschaft: Anmerkungen zu einer nicht geführten Debatte. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 10, 2. (<http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs090297> – utolsó letöltés: 2016. október 18.)

LATOUR, Bruno

- 2005 *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory.* Oxford, Oxford University Press.

LENNARTSSON, Rebecka

- 2011 Notes on ‘Not Being There’. Ethnographic Excursions in Eighteenth-Century Stockholm. *Ethnologia Europea*, 41, 1 (Irregular Ethnographies), 105–116.

LINDNER, Rolf

2001 Von der Feldforschung zur Feld-Forschung. In: LÖFFLER, Klara (szerk.): *Dazwischen. Zur Spezifik der Empirien in der Volkskunde. Hochschultagung der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Wien 1998.* 13–16. Wien, Selbstverlag des Instituts für Europäische Ethnologie. /Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Ethnologie der Universität Wien Bd. 20./

2003 Vom Wesen der Kulturanalyse. *Zeitschrift für Volkskunde*, 99, 2, 177–188.

LINDNER, Rolf – JOHLER, Reinhard – TSCHOFEN, Bernhard

2004 Was kann Europäische Ethnologie (nicht)? *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, 15, 4 (Europäische Ethnologie), 156–175.

LIPP, Carola

2013 Perspektiven der historischen Forschung und Probleme der kulturhistorischen Hermeneutik. In: HESS, Sabine – MOSER, Johannes – SCHWERTL, Maria (szerk.): *Europäisch-ethnologisches Forschen. Neue Methoden und Konzepte.* 205–246. Berlin, Riemer.

MAASE, Kaspar

2001 Das Archiv als Feld? Überlegungen zu einer historischen Ethnographie. In: EISCH, Katharina – HAMM, Marion (szerk.): *Die Poesie des Feldes. Beiträge zur ethnographischen Kulturanalyse.* 255–271. Tübingen, Tübinger Vereinigung für Volkskunde. /Untersuchungen des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen Bd. 93./

2012 *Die Kinder der Massenkultur. Kontroversen um Schmutz und Schund seit dem Kaiserreich.* Frankfurt a. M., Campus.

MUCHEMBLED, Robert

1978 *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne: (XVe–XVIIIe siècles).* Paris, Flammarion. /L’histoire vivante/

NIEDERMÜLLER Péter

2002 Europäische Ethnologie. Deutungen, Optionen, Alternativen. In: KÖSTLIN, Konrad – NIEDERMÜLLER, Peter – NIKITSCH, Herbert (szerk.): *Die Wende als Wende? Orientierungen Europäischer Ethnologen nach 1989.* 27–62. Wien, Institut für Europäische Ethnologie. /Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Ethnologie der Universität Wien, Bd. 23./

2008 A néprajztudomány választójai avagy a kultúrakutatás elméleti dilemmái (1989). In: KÉZDY-NAGY Géza (szerk.): *A magyar kulturális antropológia története.* 428–438. Budapest, Nyitott Könyvműhely.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

2002a Viták és változások az európai néprajztudományban a 20. század utolsó harmadában (1999). In: PALÁDI-KOVÁCS Attila: *Tárgyunk az időben. Néprajzi kihívások és válaszok*. 109–127. Debrecen, Ethnica.

2002b Merre tart az európai néprajztudomány? (2002) In: PALÁDI-KOVÁCS Attila: *Tárgyunk az időben. Néprajzi kihívások és válaszok*. 129–156. Debrecen, Ethnica.

RECKWITZ, Andreas

2008 Praktiken und Diskurse. Eine sozialtheoretische und methodologische Relation. In: KALTHOFF, Herbert – HIRSCHAUER, Stefan – LINDEMANN, Gesa (szerk.): *Theoretische Empirie. Zur Relevanz qualitativer Forschung*. 188–209. Frankfurt am Main, Suhrkamp.

ROODENBURG, Herman

2007 European Ethnology between History and Anthropology: The Uses of a Performance Perspective. In: HARTMANN, Andreas – MEYER, Silke – MOHRMANN, Ruth-E. (szerk.): *Historizität. Vom Umgang mit Geschichte. Hochschultagung „Historizität als Aufgabe und Perspektive“ der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde vom 21.–23. September 2006 in Münster*. 139–148. Münster – New York – München – Berlin, Waxmann. /Münsteraner Schriften zur Volkskunde / Europäischen Ethnologie Bd. 13./

SÁRKÁNY Mihály

2008 Vágyak és választások. Újabb észrevételek Niedermüller Péter *A néprajztudomány válaszüjtjai avagy a kultúrakutatás elméleti dilemmái* című írásához. (1990) In: KÉZDY-NAGY Géza (szerk.): *A magyar kulturális antropológia története*. 439–451. Budapest, Nyitott Könyvműhely.

SCHMOLL, Friedemann

2007 Unentschiedene Disziplinarität. Geschichte und Gegenwart – Überlegungen zur Logik eines wissenschaftstheoretischen Dauerthemas in der Volkskunde. In: HARTMANN, Andreas – MEYER, Silke – MOHRMANN, Ruth-E. (szerk.): *Historizität. Vom Umgang mit Geschichte. Hochschultagung „Historizität als Aufgabe und Perspektive“ der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde vom 21.–23. September 2006 in Münster*. 183–197. Münster – New York – München – Berlin, Waxmann. /Münsteraner Schriften zur Volkskunde / Europäischen Ethnologie Bd. 13./

SCHNEIDER, Franka – IMERI, Sabine

2013 Historische Ethnografie als reflexiver Forschungsmodus. In: JOHLER, Reinhard – MARCHETTI, Christian – TSCHOFEN, Bernhard – WEITH,

- Carmen (szerk.): *Kultur_Kultur. Denken, Forschen Darstellen. 38. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Tübingen vom 21. bis 24. September 2011.* 213–224. Münster – New York – München – Berlin, Waxmann.
- SEBŐK Marcell (szerk.)
2000 *Történeti antropológia. Módszertani írások és esettanulmányok.* Budapest, Replika Kör.
- SIMON Zoltán Boldizsár
2011 A történetelmélet öngazolása. *Aetas*, 26, 4, 174–184.
2013a Amire a történetírás elméletei nem képesek (és amit mégis elérünk másképp). *Korunk*, 24, 1, 87–93.
2013b Tapasztalat, jelenlét, történelem. *Aetas*, 28, 1, 160–177.
2013c Reflexivitás a történetírásban. *Korall*, 52, 169–186.
- SZABARI Vera
2007 A társulások szociológiája. *Szociológiai Szemle*, 17, 1–2, 109–118.
- SZIJÁRTÓ M. István
2014 *A történész mikroszkópja. A mikrotörténelem elmélete és gyakorlata.* Budapest, L'Harmattan. /Mikrotörténelem 7./
- SZILÁGYI Miklós
2008 Recens megfigyelés a történeti adatban – a recens adat történelmi jelentése. In: FÜLEMILE Ágnes – KISS Réka (szerk.): *Történeti forrás – néprajzi olvasat. Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei.* 13–24. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- VARGYAS Lajos
1961 Miért és hogyan történeti tudomány a néprajz? *Néprajzi Értesítő*, XLIII, 5–20.
- VÁRI András
1988 Előszó. In: VÁRI András (vál.): *Misszionáriusok a csónakban. Antropológiai módszerek a társadalomtörténetben.* 7–12. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- VOIGT Vilmos
1984 Történeti folklorisztika és történeti antropológia. Tudománytörténeti megjegyzés. In: HOFER Tamás (szerk.): *Történeti antropológia. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülészek előadásai.* 73–86. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- WIEGELMANN, Günter
1990 *Theoretische Konzepte der europäischen Ethnologie. Diskussionen um Regeln und Modelle.* Münster – Hamburg, LIT. /Grundlagen der Europäischen Ethnologie Bd. 1./

WIETSCHORKE, Jens

- 2008 Abschied von der Volkskunde? Anmerkungen zum Selbstverständnis der Europäischen Ethnologie in Berlin. In: SCHWEIGER, Tobias – WIETSCHORKE, Jens (szerk.): *Standortbestimmungen. Beiträge zur Fachdebatte in der Europäischen Ethnologie*. 92–111. Verlag des Instituts für Europäische Ethnologie, Wien. /Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Ethnologie der Universität Wien, Band 30./
- 2010 Historische Ethnografie. Möglichkeiten und Grenzen eines Konzepts. *Zeitschrift für Volkskunde*, 106, 2, 97–124.
- 2012 Historische Anthropologie und Europäische Ethnologie: Zur epistemologischen Verklammerung von Geschichte und Gegenwart in einem Forschungsprogramm. In: BINDER, Beate – FENSKE, Michaela (szerk.): *Historische Anthropologie. Standortbestimmungen im Feld historischer und europäisch ethnologischer Forschungs- und Wissenspraktiken = Historisches Forum 14. Standortbestimmungen im Feld historischer und europäisch ethnologischer Forschungs- und Wissenspraktiken*. 23–35. (Online: <http://edoc.hu-berlin.de/histfor/14/> – utolsó letöltés: 2016. október 18.)
- 2013a *Arbeiterfreunde. Soziale Mission im dunklen Berlin 1911–1933*. Frankfurt am Main, Campus. /Campus Historische Studien, Band 67./
- 2013b Bourdieu und der Raum der Geschichte. Zur Historizität der Gegenwart in der kulturalanthropologischen Forschung. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*, 109, 149–166.
- 2013c Historische Forschung in der Europäischen Ethnologie. Ein Diskussionsbeitrag. In: JOHLER, Reinhard – MARCHETTI, Christian – TSCHOFFEN, Bernhard – WEITH, Carmen (szerk.): *Kultur_Kultur. Denken, Forschen Darstellen*. 38. *Kongress der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Tübingen vom 21. bis 24. September 2011*. 206–212. Münster – New York – München – Berlin, Waxmann.
- 2014 Historische Kulturanalyse. In: BISCHOFF, Christine – OEHME-JÜNGLING, Karoline – LEIMGRUBER, Walter (szerk.): *Methoden der Kulturanthropologie*. 160–176. Bern, Haupt Verlag.

JÁNOS BEDNÁRIK

WHY AND HOW ETHNOGRAPHY IS A FIELD OF HISTORICAL
RESEARCH?

RECENT GERMAN RECOMMENDATIONS TO THE THEORY AND
METHODOLOGY OF THE 'HISTORICAL SITE'

The author in his article summarizes the discourse within German ethnography on historical research. Two clearly distinguishable opinions have emerged in this debate. One of these emphasizes the constitutive role of research (Eisch-Hauser, Fenske, Keller-Drescher-Ingendahl), while the other one argues for the possibilities inherent in discourse and praxis analysis (Maase, Wietschorke). A shared feature of the differing views is that all participants are representatives of the academic community of German ethnography/European Ethnology and they endeavour to outline the profile of a specific, ethnographically based historical research. The theoretical and methodological proposals, albeit discussing existing and important issues, in themselves are hardly suitable to fulfil this metafunction, since they do not bring about novel approaches and interpretations compared to the achievements of the various trends of historical science. At the same time discussion is necessary and meaningful, because it reinforces the identity of the discipline and positions it among other branches of knowledge. The author intends to reveal what disciplinary reasons and motivations are in the background of the present historicity debate in German ethnography and urges such discussions within Hungarian ethnographic and folklore studies as well.